

ויתבוננו חסדי ד'

שיחה ליום הזיכרון וליום העצמאות

הרב מיכה הלוי שליט"א

ראש ישיבת "עטרת נחמיה"

על-פי שיחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

”מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ד”

תוכן הענינים

1. המרחב שבמיצר
2. משואה לתקומה
3. יום הזיכרון – זיכרון פנימי
4. עיניים של חזון בגאולה האחרונה
5. גודל הארת השכינה ביום העצמאות

1. המרחב שבמיצר

עומדים אנו בפתחם של ימים מיוחדים לעם ישראל, יום הזיכרון ויום העצמאות, שעלינו ללמוד אותם לעומקם. יום הזיכרון קודם ליום העצמאות לא רק על מנת להעלות את זכר הנופלים, שבזכותם קמה לנו מדינה עצמאית, אלא הקשר בין שני הימים הללו ודווקא בסדר הזה הוא מהותי ועמוק יותר.

בפסוקי ההלל שאנו אומרים ביום העצמאות, מופיע הפסוק (תהילים קי”ח, ה’):
”מִן הַמִּיצַר קִרְאתִי י-ה עֲנֵנִי בַמִּרְחֵב י-ה”. לכאורה הניסוח המדויק יותר היה צריך להיות כך: ”מִן הַמִּיצַר קִרְאתִי י-ה, עֲנֵנִי מִן הַמִּרְחֵב י-ה”, כלומר: המענה האלוקי מגיע מן המרחב אל האדם השרוי במיצר. אך הפסוק מדגיש ואומר דווקא: ”ענני במרחב”, מה שמלמד שהאדם שרוי במיצר ובמרחב בעת ובעונה

אחת. עם ישראל הוא עם ששייך אל המרחב, אל הנצח, ולכן מבחינה מהותית לא ניתן להצר את המרחב שלו, וגם בעיתות משבר, כאשר הוא שרוי במיצר, הוא עדיין נותר עם של מרחבים. אמנם מבחינה מעשית ישנן תקופות שבהן עם ישראל נתון במיצר, והוא אינו חש את המרחב שבו, אך מרחב זה אינו אובד, ויתרה מזו, היא הנותנת, המיצר, היכולת להצר את המרחב, מעיד עוד יותר מכל על קיומו של אותו מרחב. אם כן המיצר עצמו הוא חלק מהמרחב.

הקריאה אל הקב"ה מן המיצר נובעת מהמרחב האמוני, מן האמונה בה'. לכן עצם הקריאה אל ה' מרוממת את האדם אל המרחב. אין כאן שתי רשויות נפרדות, האחת במיצר, הוא האדם, והשניה במרחב, הוא הקב"ה, אשר מתקיימת ביניהן תקשורת הדדית, אלא עצם היכולת לקרוא אל ה' מעידה על היכולת לחיות את המענה האלוקי, וכך הקריאה עצמה כבר מספקת את המענה.

הביטוי "ענני" המופיע בפסוק מבטא היטב את הרעיון שלעיל, שכן אין משמעותו "ענה לי", אלא משמעותו היא שהמענה האלוקי נמצא בי, בתוכי. המרחב שממנו מגיע המענה הוא צלם האלוקים שבאדם והנשמה האלוקית שבישראל, והרי הוא מרחב פנימי ועמוק. "צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל" (ישעיהו י"ב, ו') - בקרבך פנימה ישנו גודל מיוחד, הנשמה האלוקית נמצאת בתוככי עם ישראל. בלימוד אמונה אנו לומדים להכיר בגודל הפנימי שבקרבנו ולדעת אותו לעמוק.

לעיתים איננו מרגישים דחף פנימי לקרוא את אותה קריאה פנימית, ודווקא המיצר גורם לנו לקרוא את אותה קריאה ולחשוף את המרחב הפנימי שלנו. הצרות מעוררות כיסופים למרחב הפנימי, ולכן הגלות אינה עונש בלבד על חטאינו, אלא היא תיקון ובניה על מנת לייסד את הגאולה הבאה.

2. משואה לתקומה

החיבור שלנו לכלל האומה הוא חיבור מהותי, ולכן על אף שקביעת יום השואה בחודש ניסן, חודש גאולת מצרים בו אין מספידים, מעורר בעיות הלכתיות מסויימות, בכל זאת אנו מציינים אותו במסגרת המגבלות ההלכתיות משום שלא בכדי המעבר מגלות מצרים אל הגאולה של ימינו עובר דרך יום השואה ויום הזיכרון. המעבר משואה לתקומה אינו רק מְעַבֵּר מְעַבֵּר לעתיד, מצד אחד שואה ותקומה הם הפכים, אך יש אחדות בהפכים. כשם שהגבורה מתעוררת דווקא במקום בו קיימת התנגדות, קם מכשול שיש להתגבר עליו, כך גם התקומה באה דווקא במקום של שואה וצרות, ולכן דווקא המיצר הוא זה שבכוחו להעלותינו אל המרחב.

3. יום הזיכרון – זיכרון פנימי

איננו יכולים להודות על עצמאותינו מבלי לזכור את הנופלים. זהו רגש טבעי ונכון, אך מוטל עלינו להתרומם להבנה השכלית, שתעצים ותרומם את הרגש הטבעי ותעניק לו את מקומו הנכון. המעבר של משפחות הנופלים מיום הזיכרון ליום העצמאות הוא מעבר קשה מבחינה רגשית, ובסתר ליבם אולי הם היו רוצים שלא לעבור במעבר חד כל כך לחגיגות יום העצמאות. לכן ביום הזיכרון

עלינו להיות עם המשפחות השכולות לא רק בפן הרגשי, אלא גם בפן השכלי, מתוך הכרה והבנה.

הפער בין הרגש לשכל בעניין זה הוא הבדל בין ראייה ובין חזון. בקדושה אנו אומרים: "ועינינו תראינה מלכותך", ואילו בהמשך תפילת העמידה אנו אומרים: "ותחזינה עינינו בשוכך לציון". ראייה היא מוחשית, ראיית הדברים הנמצאים כאן לפנינו, ואילו חזון הוא ראייה למרחוק, ראייה הכרתית ולא ראייה חושית. התפילה שאנו מתפללים ואומרים "ותחזינה", היא מרחבית ועמוקה יותר ממה שעין רואה – שנוכל כבר לחזות, להתבונן לעומק, להכיר בשכינה השוכנת בנו ולצפות לזמן שבו נזכה לראותה גם באופן מוחשי.

לזיכרון של יום הזיכרון ולעצמאות של יום העצמאות ישנה נקודה אחת משותפת, והיא השכינה המפעמת הן בקרב הנופלים והן בקרב המוסרים נפשם על תקומת המדינה ובניין הארץ. גבורת הנופלים, שהגבירו כוחותיהם אל מול האויב מגיעה מתוך המרחב האלוקי הפועל בקרבם בשעת המיצר, בשעת הקרב. אצל אומות העולם הדחף לעמוד מול הסכנות הוא דחף אנושי: אינטרסים כלכליים, נקמה, הרס, רשע, כל אלה הם אינם כוחות פנימיים, אלא כוחות היצוניים של רוע. אויבינו מחנכים ומקדשים את האובדן, מה שאין כן אצל עם ישראל, המקדש את החיים. קידוש האובדן הוא דחף של רוע, הנובע מאיבוד מוחלט של צלם אלוקים.

יום הזכרון מוקדש להעלאת זכרם של הנופלים, ועוד הוא צריך להזכיר את הזיכרון הפנימי שדחף את חיילינו שיצאו אל הקרב. בניגוד לשאר אומות

העולם, אצל עם ישראל ישנם מעצורים עצומים המונעים ממנו להפעיל את נשקו, וגם הם, אותם מעצורים מוסריים, נכללים במסירות הנפש של חיילינו ומהווים חלק מן הזיכרון הפנימי שלנו. ביום הזיכרון ליבנו עם משפחות הנופלים בהכרה במרחב האלוקי הפנימי שהניע את בניהם לגבורה ולמסירות נפש, ובוודאי גם במיצר הגדול שלצד המרחב, שנוצר לאחר נפילתם.

4. עיניים של חזון בגאולה האחרונה

עפ"י הבנה זו המעבר מיום הזיכרון ליום העצמאות, בפן הפנימי, איננו מעבר חד כשם שהוא נתפס בפן הרגשי. עצמאות ישראל נובעת מהמרחב האלוקי, מראיה של "ותחזינה עינינו בשובך לציין". המהלך האלוקי של הגאולה האחרונה השלימה עובר דרך אלפי שנים, דרך הגאולה הראשונה ובית המקדש הראשון, דרך חורבן ובית מקדש שני, ודרך חורבן נוסף, שיעקב אבינו בכה על צווארו של עשיו על שני המשכנות העתידיים להחרב, משום שכל גלות וכל מיצר הגבירו ועוררו את התהליכים הפנימיים ביתר שאת עד ליציאתם למרחב. הגאולה האחרונה היא יציאה אל הפועל של המרחב בשלמות, ולכן לאחריה לא יהיו עוד חורבן וגלות. אין לתפוס את חטאינו רק כגורם לגלות, אלא יש להתבונן לעומק הדברים ולהבין שחטאינו באו לנו משום שהגאולה לא היתה שלימה עדיין, והיה צורך להתרומם עוד יותר לגאולה נוספת. איננו מתיימרים לדעת ולהבין את המהלך האלוקי על כל פרטיו, "מאת ד' היתה זאת היא נפלאת בעינינו" (תהילים קי"ח, כ"ג) אך אנו מכירים בכך שהיה זה מהלך אלוקי מתוכנן ומחושב מראש.

הגאולה של ימי בית שני הביאה עימה בניין שלם של תורה, אך בניין זה נבנה על יסודות של שלטון זר במשך רוב ימות בית שני. חיים תחת שלטון זר, אף בארץ ישראל, יש בהם בחינה של גלות, שכן כל עניין המלכות, העצמאות והנהגת עם אנושי עפ"י צדק אלוקי נעשים רדומים. בימי בית ראשון לעומת זאת היתה מלכות ועצמאות מדינית, שהיו בשיאם בימי דוד המלך ובימי שלמה בנו שמלך אחריו, אך דווקא העיסוק בניהול הממלכה, על כל הצדדים האנושיים שבה, גרם להתפרצות של תופעות אנושיות שליליות: שפיכות דמים, גילוי עריות ועבודה זרה. בימי בית שני, שברובם לא נדרשה האומה לניהול של ממלכה עצמאית, לא היה קיים כלל היצר הרע שהיה בימי בית ראשון, אך חטאו בו בשנאת חנם, שכן כל נושא הצדק, הכרוך בניהול הממלכה, היה רדום. בגאולה השלישית התעוררו כוחות רוחניים, אותם אלו שבהם עסקנו בעניין הזכרון והעצמאות, ועתה קמה המדינה מכוחם ונבנית עפ"י הצדק האלוקי, וזוהי התשתית היסודית לגאולה האחרונה. יש האומרים שאין כאן כוחות רוחניים, ואין כאן שכינה המפעמת בקרב בוני הארץ והמוסרים נפשם עליה, שהרי המדינה היא מדינה חילונית, אך כאן דרושות לנו עיני החזון. לא נוכל להסתפק ב "ועינינו תראינה", בעיניים המוחשיות אשר אין להן אלא את אשר הן רואות לפניהן, אלא עלינו להכיר בחזון, שהוא למעלה מכל ראייה שאנו רואים. על כך אומר הנביא (ישעיה נ"ב, ח') "קול צופיך נשאו קול". עניינם של הצופים היא ראייה למרחוק, שהרי צופים הם גם מלשון ציפיה, המתנה לדבר שעוד איננו בנמצא. הצופים נושאים קולם ואומרים "כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון", הם מכוונים את העין האנושית שלהם אל הראייה

האלוקית, אל העץ האלוקית העמוקה, וכך לומדים להתבונן במציאות בעיניים רוחניות, עיניים של חזון היודעות לצפות למרחוק.

עצמאותנו זו, שאותה אנו מציינים בימים אלו, נוסדה על גבי בסיס מוצק של דחפים רוחניים, שהביאו את בניה ואת הנלחמים עליה למסור את הנפש ולעשות את כל מה שעשו, באופן בלתי מוסבר, בניגוד לכל הגיון. גם אם לעת עתה לא ניכרים אותם דחפים רוחניים בהנהגה ובאורח החיים של המדינה, הרי שבסופו של דבר הם הסיבה לכל, והם אלה שיגרמו לתהליך הבלתי נמנע להשבת האומה כולה אל תורתה. זוהי שמירת תורה ומצוות האופיינית לגאולה, העולה וצומחת מתוך הרוח עד לקיום המעשי, בניגוד לשמירת תורה ומצוות האופיינית לגלות, המושתתת על הצד המעשי מתוך אינטרס של שמירה על הזהות היהודית, ולא דווקא מתוך בניין אמוני עמוק.

5. גודל הארת השכינה ביום העצמאות

בשתי נקודות מבט ניתן להתבונן על כוס המלאה למחצה. יש שיראו בה את החצי הריק, וממילא ידגישו את הצד השלילי שבה, זוהי ראייה מוחשית, שלפיה כל עוד החצי הריק אינו מתמלא, אין בו ערך. אך מי שראייתו עמוקה וחודרת מכיר בחסר הקיים, ויחד עם זאת יודע ומבין שכשם שהכוס התמלאה עד חֲצִיָּה, כך היא תמשיך להתמלא עד סופה. ראייה בעיניים של חזון מבהירה מדוע התמלאה הכוס רק עד חציה, ומהו התוכן הממלא אותה, וכיצד תלך הכוס ותתמלא גם בחצי השני. הרואה את הדברים באופן כזה עסוק בהתמלאות בלבד, ולמרות החסר הקיים, הרי הוא הולך ומתמלא.

הביקורת על החסר במדינה היא נכונה, ואין להימנע מלאומרה, אך בד בבד אנו מבינים שהחסר הזה הולך ומתמלא בתהליך ארוך ואיטי. אדם גדול הוא אדם שמכיר בחסרונותיו, אך גם דואג למלא אותם, לגבור על החסרונות באמצעות היתרונות הקיימים באישיותו. באותיות המילה "חכם" רמזות ראשי התיבות של המושג "חצי כוס מלאה". מי שרואה את חצי הכוס המלאה יכול להבין את שני הצדדים: א. ישנה מחצית הכוס הריקה ב. הריק עתיד להתמלא. כמובן שיש להזהר מהדמיונות ולחשוב בטעות שהכוס מלאה עד תומה, אך מאידך המחשבה שבשל החצי הריק, הכל ילך ויתרוקן, אף היא טעות. אלא החוכמה האמיתית היא ההבנה שעוד לא התמלאה הכוס לגמרי, ויש עוד הרבה מה לפעול ולתקן עד המילוי השלם.

ישנם המתקשים לומר הלל על חצי הכוס הריקה, אך כפי שלמדנו לעיל אמירת ההלל כוללת את המיצר ואת המרחב. המיצר, כאמור, הוא חלק מן המרחב, ולולא הוא, לא ניתן היה להגיע אל המרחב. ההלל על העצמאות הוא על גודל ההופעה האלוקית והרוחנית, שדחפה את הנפשות הפועלות אל השגת העצמאות. לכן הזיכרון והעצמאות חד הם, משורש אחד הם יונקים, והמעבר מן האחד לשני הוא כה טבעי ונכון. לא ניתן לעמוד על עצמאות ללא הבנת הזיכרון. בעמידה בצפירה או בעמידה על יד חלקת קבר של גיבורים וקדושים ביום הזיכרון, ישנה הארה מיוחדת של שכינה "כזוהר הרקיע מאירים ומזהירים". היא היא אותה הארה שפעלה בתקומת האומה בארצה, במלחמת הקוממיות ובהקמת המדינה. הדיונים המעשיים וההלכתיים בדבר הלל בברכה, בדבר הסמכות לתקן אמירת הלל, בדבר העמידה בצפירה ובדבר ההליכה

לבית עלמין הם חשובים, אך הם אינם העיקר ואין להניח להם לפגוע במחשבה
ובהכרה הפנימית. הרצון להשתתף במעמד זיכרון הנופלים צריך לגבור על כל
הדיונים המעשיים המבררים את אופי המעמד ואת האופן שבו יש לקיימו.
וביחס לאמירת ההלל, הרי היא צריכה לפרוץ מגרוננו כשבח והודאה לרבש"ע
על השראת השכינה בעצמאות ישראל.

